

Recursos Rurais

Cursos e monografías do IBADER

O desenvolvemento rural de Galicia

Recursos Rurais

Cursos e Monografías do Instituto de Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural (IBADER)

Comité Editorial

Dirección

Pablo Ramil Rego
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Botánica
Universidade de Santiago de Compostela

Secretaría

Mª Elvira López Mosquera
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Producción Vexetal
Universidade de Santiago de Compostela

Membros

Carlos Alvarez López
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Enxeñería Agroforestal
Universidade de Santiago de Compostela

Rafael Crecente Maseda
Departamento de Enxeñería Agroforestal
Universidade de Santiago de Compostela

Elvira Díaz Vizcaino
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Botánica
Universidade de Santiago de Compostela

María Luisa Fernández Marcos
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Edafoloxía
Universidade de Santiago de Compostela

Agustín Merino García
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Edafoloxía
Universidade de Santiago de Compostela

Antonio Rigueiro Rodríguez
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Producción Vexetal
Universidade de Santiago de Compostela

Luciano Sánchez García
Inst. Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural
Departamento de Producción Animal
Universidade de Santiago de Compostela

Dirección para envíos postais:

IBADER
Instituto de Biodiversidade
Agraria e Desenvolvemento Rural
Universidade de Santiago de
Compostela
Campus Universitario s/n.
E 27002 Lugo, Galicia (Spain)

IBADER
Instituto de Biodiversidade
Agraria e Desenvolvemento Rural

Comité Científico Asesor

Dr. Juan Altarriba Farrán
Dpto. Producción Animal
Universidad de Zaragoza

Dr. José Manuel Barreiro Fernández
Dpto. de Organización de Empresas
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Christian Buson
Institut de l'Environnement
Liffrée, Francia.

Dr. Emilio Chuvieco Salinero
Dpto. de Geografía
Universidad de Alcalá de Henares

Dr. Estanislao De Luis Calabuig
Dpto. de Ecología
Universidad de León

Dr. Francisco Díaz-Fierros Viqueira
Dpto. de Edafología
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Javier Esparcia Pérez
Dpto. de Geografía
Universidad Politécnica de Valencia

Dra. Dalila Espirito Santo
Instituto Superior de Agronomía
Universidad Técnica de Lisboa

Dra. María Teresa Felipó Oriol
Dpto. de Edafología
Universidad Politécnica de Cataluña

Dr. Eduardo Galante
Centro Iberoamericano de la Biodiversidad
Universidad de Alicante

Dr. Domingo Gómez Orea
Dpto. de Proyectos y Planificación Rural
Universidad Politécnica de Madrid

Dr. Helena Granja
Dpto. de Geología
Universidade do Minho

Dr. Jesús Izco Sevillano
Dpto. de Botánica
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Knut Kryzywinski
Botanisk Institut
Universidad de Bergen, Noruega

Dr. Jaume Lloveras Vilamanyá
Producción Vegetal
Universidad de Lleida

Dr. Edelmiro López Iglesias
Dpto. de Economía Aplicada
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Felipe Macías Vázquez
Dpto. de Edafología
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Manuel Madeira
Instituto Superior de Agronomía
Universidad Técnica de Lisboa

Dr. Francisco Maseda Emil
Dpto. de Enxeñaría Agroforestal
Universidade de Santiago de Compostela

Dr. Guillermo Meaza Rodríguez
Dpto. de Geografía
Universidad del País Vasco

Dr. Diego Rivera Núñez
Dpto. de Botánica
Universidad de Murcia

Dr. Antonio Roderó Franganillo
Dpto. de Producción Animal.
Universidad de Córdoba

Dr. Isidro Sierra Alfranca
Dpto. de Producción Animal
Universidad de Zaragoza

Dr. Louis Trabaud.
Dpto. de Ecología.
Universidad de Montpellier

Dr. Eduardo Vigil Maeso
Dpto. de Producción Animal
Universidad de Zaragoza

Dr. Francisco Fraga López
Dpto. de Física Aplicada
Universidade de Santiago de Compostela

Recursos Rurais

Cursos e Monografías do Instituto de Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural (IBADER)

nº 4 decembro 2006 ISSN 1698-5427

Desarrollo rural en Galicia

Coordinación: Carlos José Álvarez López - Manuel Francisco Marey Pérez

Curso organizado polo Instituto de Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural (IBADER), coa colaboración do Departamento de Enxeñería Agroforestal, a Escola Politécnica Superior, a Consellería de Medio Ambiente e Desenvolvemento Sostible e a Consellería de Medio Rural

Limiar

Dentro do ámbito da actividade investigadora e de divulgación do Instituto de Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural (IBADER) da Universidade de Santiago de Compostela, considerouse axeitado realizar dentro do ano 2006 un Curso de Verán sobre "Desenvolvemento rural en Galicia". Esta consideración partía desde dúas ópticas diferenciadas, por unha banda un cambio de orientación política da Administración Autonómica e por outra o interese de reflexionar sobre a situación actual e as perspectivas de futuro do noso medio rural a principios do século XXI.

Con esta iniciativa e a colaboración do Departamento de Enxeñería Agroforestal da Universidade de Santiago de Compostela desenvolveuse un programa moi ambicioso onde se intentaba que os diferentes axentes que interveñen no desenvolvemento do medio rural de Galicia puidesen intercambiar opinións e ideas no ámbito universitario, pero coas características propias dun curso de verán.

Afortunadamente a resposta foi significativa, tanto por parte do alumnado, polo seu número e variedade de procedencias, como dos diferentes relatores invitados. Podemos comentar e agradecer a participación e colaboración, prestada desde o primeiro momento polas Consellerías de "Medio Ambiente e Desenvolvemento Sostible" e "Medio Rural" da Xunta de Galicia, dos Colexios Profesionais, dos diferentes técnicos do ámbito agroforestal, dos representantes dos Centros Universitarios de formación, Centros de Investigación e Centros de Transferencia Tecnolóxica da nosa Comunidade; así como aos representantes sindicais e de diferentes compañeiros en labores universitarias que plasmaron desde diferentes ópticas o desenvolvemento rural de Galicia.

Este número da serie técnica da revista do IBADER, Recursos Rurais, contén os diferentes relatorios presentados no curso. É necesario advertir ao lector que froito da heteroxeneidade das ópticas dos participantes conteñen conferencias cun amplío abanico de criterios, desde documentos e traballos científicos, á enumeración de resultados ou actividades, así como exposición de propostas. O cal o converte nun documento adecuado para reflexionar sobre o futuro do medio rural galego.

Agradecer a todos os participantes no curso, o seu apoio, interese e entusiasmo, sinalando especialmente a aqueles relatores que aceptaron e cumpriron o compromiso de trasladar a súas conferencias a este documento.

Os directores do Curso, novembro de 2006

Mesa redonda

Miguel Teijido Sotelo

Os Programas de Desenvolvemento Rural. A experiencia de EuroEume

Recibido: 14 Outubro 2006 / Aceptado: 23 Novembro 2006
© IBADER- Universidade de Santiago de Compostela 2006

Resumo A presente comunicación preséntanos o grupo de acción local EuroEume de A Coruña. Comentase brevemente a súa constitución e historia ata o logro dun Programa PRODER, e posteriormente, no ano 2002 dun Programa LEADER+. Refírense dun xeito sucinto as estratexias desenvolvidas, as realizacións ata a actualidade, e tras unha análise e diagnose do realizado planteaxe as perspectivas de futuro.

Palabras chave Grupo de Acción Local · Población Rural · Participación.

Abstract This communication presents the EuroEume local action group for A Coruña, and comments briefly on its establishment and history, focusing on the achievement of a PRODER Programme first and a LEADER+ programme later on, in the year 2002. Our contribution outlines the strategies developed by EuroEume until present and its achievements, and presents its future prospects after having analysed and diagnosed the achievements of the group.

Key words Local Action Group · Rural Population · Participation.

O Centro de Desenvolvemento Rural EuroEume é unha asociación sen ánimo de lucro declarada de interés público na que poden participar todas as entidades xurídicas interesadas no desenvolvemento do territorio. Actualmente conta cunha base social de mais de 70 asociacións ademais de nove concellos. Estes definen o seu ámbito territorial que

comprende os concellos de Cabanas, A Capela, Moeche, Monfero, Pontedeume, As Pontes, San Sadurniño, As Somozas e Vilarmaior.

EuroEume pretende constituirse nun foro de debate onde se consensuen as necesidades e actuacións prioritarias para o noso territorio, sendo imprescindible manter a pluralidade política, a transparencia na xestión dos recursos públicos e o principio de porta aberta, que garanta a libre adhesión e participación na entidade. Estamos a falar dun modelo de desenvolvemento sostible, que teña como fin conseguir un crecemento económico de acordo co benestar social e a conservación da natureza.

As Asociacións de desenvolvemento, ben estruturadas, están chamadas a xogar un importante papel como dinamizadoras socioeconómicas dos territorios.

A xestión dos fondos de desenvolvemento rural constiue unha oportunidade inédita para estas entidades que non se pode deixar pasar cun "simple reparto" dos mesmos. Dita xestión debe responder a unha estratexia territorial de desenvolvemento, planificada e participada polo conxunto da sociedade, e dicir consensuada na medida do posible.

Ademais, e en aras de acadar a maior eficiencia na xestión dos recursos, faise urxente a necesaria coordinación das actuacións co resto de entidades públicas e privadas que están a intervir no territorio.

EuroEume constitúese legalmente o 2 de setembro de 1996 despois de anos de traballo do movemento asociativo do territorio aunando esforzos. " (...) optimizar o aproveitamento dos recursos endóxeos da zona ", é un dos obxectivos estatutarios da entidade. Enténdese que o desenvolvemento que se vai a promover ou apoiar dende a Asociación pasa pola posta en valor dos "recursos propios", o patrimonio no sentido mais amplo co que conta o territorio ámbito da nosa intervención.

No ano 1.998 iniciase a execución dun programa PRODER (Programa Operativo de Desenvolvemento e Diversificación Económica de Zonas Rurais) no que o apoio a creación dunha oferta turística de calidade e a valorización do

patrimonio foron as principais medidas levadas a cabo, xa que boa parte do orzamento xestionado encadrábase baixo eses epígrafes.

Un elemento fundamental da execución do Proder foi a Planificación das intervencións. En coherencia co expresado anteriormente, como primeira medida redactouse o Plan de Desenvolvemento Turístico, onde se recollen boa parte das actuacións levadas a cabo a través do Proder; Proxectos como o inventario e estudos realizados no casco histórico de Pontedeume en colaboración co propio Concello e a Escola de Arquitectura de A Coruña. Estudos que conlevaron as intervencións de recuperación do mesmo, fundamentalmente 19 fachadas e as prazas do Conde, praza Real e de San Roque que acabaron por recuperar o esplendor dun casco especialmente atractivo e vivo como é o de Pontedeume. As intervencións no ámbito dos Andrade: Castelo de Nogueirosa e Torreón dos Andrade, e en outros elementos de gran valor como o Mosteiro de Monfero, Castelo de Narahío, e mostras do Románico como a Igrexia de Sta. Maria de Doroña e San Miguel de Breamo.

Ou o apoio á creación dunha oferta diferenciada e de calidade co apoio dado a, entre outros, oito aloxamentos de turismo rural (“Casas do Eume”), albergues turísticos e especialmente os oito restaurantes de dous garfos, cinco dos cales forman parte a día de hoxe da coñecida rede Cantinas do Eume.

Estas e outras accións atópanse recollidas na publicación “EuroEume unha proposta de actuación no patrimonio”, coa que pretendeuse dar a coñecer tanto os resultados do traballo realizado como os criterios que serviron de base para a execución das intervencións.

Dende o ano 2.002 EuroEume está a xestionar un novo programa de Desenvolvemento Rural, a Iniciativa Comunitaria Leader +. Para iso realizouse un novo documento de planificación, o *Plan Participativo de Desenvolvemento Rural para o territorio EuroEume*, que establece varias liñas estratéxicas. Dito plan recolle o testigo do labor realizado anteriormente, e nese sentido é continuista, se ben aborda mais ámbitos de actuación ademais do patrimonial e turístico. As diferentes liñas de actuación do Plan pódense sintetizar nos seguintes apartados:

Mellorar a capacidade de organización da poboación

Este é o primeiro dos obxectivos estratéxicos, reforzar a cohesión social, obxectivo que está presente nos diferentes apartados a través do resto de actuacións. As denominadas “mesas sectoriais”, son foros de encontro abertos, onde podemos debater e consensuar propostas de actuación que contribúan a mellorar a nosa realidade. Neste sentido tense traballado dende a Mesa Sectorial de entidades sen ánimo de lucro, chamada Mesa pola calidade de vida e do tecido asociativo.

De este foro xurdiu a implementación e desenvolvemento do programa comunitario Enea, que pretende dar un papel activo as persoas de maior idade na sociedade. A inxuedanza por acadar a igualdade de oportunidades, obxectivo transversal no Leader, está a recibir un novo impulso dende outra Iniciativa Comunitaria, o Equal. Para a definición do seu programa realizáronse varios talleres coas asociacións de mulleres do territorio que deberán tamén participar na implementación do programa.

Co Equal e aproveitando o diagnóstico realizado na marco da implementación da Axenda 21 Local preténdese por unha banda establecer un mapa dos diferentes servizos que se están a prestar, fundamentalmente no ámbito dos servizos sociais, e por outra recoller as necesidades existentes para intentar posteriormente darlles unha mellor resposta.

Un proxecto que se está a traballar dende hai tempo na Mesa sectorial é o da creación dun medio de comunicación escrito, un xornal. Preténdese impulsala comunicación no medio rural e procurar que a súa imaxe sexa consecuente

Desenvolvemento do potencial turístico.

No período do Proder funcionou a Mesa do turismo, que tivo como fruto a creación da Asociación de Empresarios de Turismo do Eume, que agrupa aos propietarios das casas de turismo rural, Cantinas do Eume, turismo activo, etc.

Neste novo período considerouse oportuno a creación dun ente de xestión turística do territorio que xestionase o destino amparado pola marca Eumeturismo. Dito ente é o Centro de Iniciativas Turísticas Eumeturismo, que ten entre as súas funcións, a promoción, comercialización, formación e mellora da calidade do destino Eumeturismo. www.eumeturismo.org.

Ao mesmo tempo continuase implementando e desenvolvendo o Plan de Desenvolvemento Turístico deseñado no 98, a través do apoio á creación de nova oferta turística (aloxamentos, establecementos de restauración, empresas de actividades), actividades formativas en calidade, de promoción e comercialización, sinalización, etc. De feito esta segue a ser a medida máis dotada economicamente no Leader.

Valorización das pemes e artesanía.

Co impulso dado para a constitución da Asociación de Artesáns do Eume deuse un paso máis aló que o simple apoio a iniciativas particulares, creándose unha rede de artesáns que están a plantexar necesidades para o conxunto do sector: como son a edición dun catálogo, exposicións conxuntas, asistencia a feiras, etc., que poideron ser atendidas a través da Inicitiva Leader, así como outras actuacións concretas como as levadas a cabo en diferentes obradoiros de artesanía de pedra (3), orfebrería, etc.

Outros proxectos, fundamentalmente de apoio a pemes que poideron ser apoiados correponderon a un centro de formación, panaderías, unha explotación de ratos, fabricación de invernadoiros, a realización dun estudo sobre o comercio local, etc.

Todas estas experiencias constitúen un exemplo de cómo a Asociación EuroEume entende que deben ser abordadas as intervencións sobre os "recursos" do territorio... fundamentalmente buscando a concertación. Débense poñer de acordo os diferentes axentes públicos e privados e respetar a participación e opinión dos distintos axentes sociais, especialmente dos locais.

Unha Asociación representativa e cohesionada permitirá asumir retos cada vez maiores e converterse en interlocutor para debater as propostas de desenvolvemento que afecten a este territorio.